

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA”
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
DOMENIUL: TEOLOGIE LITURGICĂ**

*SĂRBĂTOAREA ÎNTÂMPINĂRII DOMNULUI – ISTORIC ȘI IMNOGRAFIE.
ELEMENTE DE TEOLOGIE ȘI SPIRITUALITATE LITURGICĂ*

Rezumatul tezei de doctorat

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
Prof. univ. dr. Pr. Viorel Sava**

**DOCTORAND:
Timofti Iuliana**

**Iași
2024**

Argument

Aflăte într-o legătură organică cu Sfânta Liturghie, sărbătorile propun credinciosului o continuă ascensiune în viața duhovnicească prin reluări festive anuale, ciclice și anagogice, cu finalitate sacramental-eschatologică, ale momentelor economiei mântuirii. Deși punctuale, fiecare concentrează întreaga taină a lucrării Mântuitorului Hristos. De aceea, dincolo de a le privi ca simple popasuri anamnetice, ele se constituie mai curând în sinaxe sfințitoare și constant revelatoare ale adevărurilor de credință și realităților viitoare către veșnicia cărora omul este chemat să urce prin timp¹, timpul liturgic².

Praznicul Întâmpinării Domnului s-a dovedit a fi cadrul aprofundării acestor sensuri. La rândul său, el a constituit în sine o altă motivație a prezentei cercetări, prin *bogăția de sensuri și importanța gestului-eveniment* celebrat. Valoarea lui este la fel de mare ca a celorlalte praznice împărătești ale anului liturgic, lucru pe care dorim să-l accentuăm prin cercetarea de față. Sosirea Domnului la Templul din Ierusalim, în ascultare față de Legea dată de El Însuși, întâmpinarea de către Simeon și Ana și recunoașterea Sa drept Mesia Cel de veacuri așteptat reprezintă unul dintre momentele planului de mântuire fără de care acesta nu s-ar fi realizat. Consecințele acestui act iconomic dumnezeiesc au fost puternice și atunci, cel puțin în plan personal pentru Dreptul Simeon, dar și mai mult acum, într-un *astăzi* continuu, în plan uman-universal soteriologic.

Expresia „bogăție de sensuri” consemnată anterior nu este alăturată Praznicului la întâmplare. El cunoaște în prezent o varietate de înțelesuri care poate părea intrigantă la prima vedere. De pildă, creștinii din Grecia și Cipru consideră Întâmpinarea Domnului o sărbătoare a Maicii Domnului, motiv pentru care în 2 februarie sunt prăznuite și femeile, în temeiul maternității lor. În Liban, în comunitățile parohiale, Praznicul este și ocazia recunoașterii valorii bătrânilor, pe care Domnul i-a cinstit în chipul Dreptilor Simeon și Ana prin darul vederii și cunoașterii Sale; în obștile mănăstirești, Întâmpinarea Domnului împreună cu Intrarea în Biserică (Templu) a Maicii Domnului constituie praznice monahale, care punctează afierosirea către Dumnezeu și taina vieții în ascultarea de El. Biserica noastră română, numărând-o între sărbătorile împărătești, prăznuiește Întâmpinarea Domnului în temeiul ei hristologic, înțelegând-o ca descoperire către Simeon a dumnezeirii și mesianității Pruncului

¹ Constantin ANDRONIKOF, *Le sense des fêtes. Tome I (le cycle fixe)*, Editions du Cerf, Paris, 1970, pp. 11-12.

² „Altfel spus, timpul liturgic este timpul dintre prima și a doua venire a lui Hristos, iar viața noastră în acest interval de timp este viața cu Hristos și în Hristos, Cel pe care Îl așteptăm («Care iarăși va să vină să judece vii și morții»), dar Care a și venit”, Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA, „Dimensiunea eschatologică a cultului divin ortodox” în: Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA, „În Biserica slavei Tale”. *Studii de teologie și spiritualitate liturgică*, Vol. III, Doxologia, Iași, 2012, pp. 122-134, aici p. 126.

Fecioarei, precum și ca eliberare a lui către fericita odihnă cerească. Semnificații asemănătoare are Praznicul și în spațiul slavo-rus. În Occident, unde de puțină vreme i-a fost restaurat numele primar, Sărbătoarea Întâmpinării Domnului a fost celebrată secole de-a rândul ca *Purificarea Fecioarei Maria* și, prin extensie, ca ocazie de curățire sufletească pentru credincioși.

Am căutat, așadar, o mai profundă înțelegere a sensului primar și a teologiei Sărbătorii din 2 februarie pornind de la felul și forma în care s-a prăznuit de la început și sfârșind printr-o hermeneutică a iconografiei. În același timp, o astfel de abordare a Praznicului – istorică și exegetico-iconografică – n-a găsit până acum o formă unitară, temele fiind tratate parțial și separat în spațiul academic teologic. Fără a ne propune editarea unei lucrări exhaustive în aceste două direcții, urmărim îmbogățirea și actualizarea literaturii de specialitate cu informații, concluzii și propuneri noi.

Stadiul cercetărilor

Cercetările efectuate nu au identificat niciun studiu de proporții dedicat în întregime acestui praznic împăratesc. O serie de articole de specialitate însumează cele mai reprezentative publicații pe tema noastră de cercetare, care, deși de mărimi reduse, au servit ca importante surse de orientare și de referințe bibliografice. Patru articole constituie cele mai recente publicații³ cu privire la Praznicul Întâmpinării: „Omilia la Întâmpinarea Domnului a preotului Isihie din Ierusalim”⁴ (Dragoș Boicu, 2018), urmat de alte trei studii publicate în același an (i.e. 2007): „The Hypapante Feast in Fourth to Eighth Century Jerusalem”⁵ (Nicholas Denysenko), „Οι εορτές της Περιτομής και της Υπαπαντής του Κυρίου”⁶ (Stefanos Alexopoulou) și „The Greek homiletic tradition of the feast of the Hypapante: The place of Sophronios of Jerusalem”⁷

³ Nepublicate încă, cele mai recente studii cu privire la Sărbătoarea Întâmpinării Domnului s-au prezentat în cadrul unui foarte interesant eveniment cu titlul „Hypapante or the Presentation of Christ in the Temple: Liturgical Celebration and Iconography in East and West” - *Byzantine Studies Workshop at Dumbarton Oaks* (SUA) din data de 28 octombrie 2022, organizat de Mary B. Cunningham, Francesca Dell’Acqua și Pr. Damaskinos Olkinuora. Comunicările circumscriu Sărbătoarea din patru puncte de vedere esențiale și cu totul binevenite: istoria prăznuirii în spațiul bizantin, omiletică praznică apuseană și răsăriteană, istoria și teologia iconografiei, iconografia praznică în evul mediu apusean și răsăritean. La acesta se adaugă și studiul dnei dr. Mary B. CUNNINGHAM, „The Presentation of Christ in the Temple (Hypapante) according to Two Byzantine Hymnographers: An Encounter in Liturgical Time and Space”, in: Liz JAMES, Oliver NICHOLSON and Roger SCOTT, (eds.), *After the Text: Byzantine Enquiries in Honour of Margaret Mullett*, Routledge, 2021, pp. 7-18.

⁴ Dragoș BOICU, „Omilia la Întâmpinarea Domnului a preotului Isihie din Ierusalim (CPG 6580)”, în: *Revista Teologică* 3 (2018), pp. 269-279.

⁵ Nicholas DENYSENKO, „The Hypapante Feast in Fourth to Eighth Century Jerusalem” în: *Studia Liturgica*, vol. 37, 2007, nr. 1, pp. 73-98.

⁶ Στεφάνου ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ, „Οι εορτές της Περιτομής και της Υπαπαντής του Κυρίου” în: *Το χριστιανικόν εορτολόγιον. Πρακτικά. Η Πανελληνίου Λειτουργικόν Συμπόσιου Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων, 18-20 Σεπτεμβρίου 2006, Βόλος*, Κλάδος Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθηναι, 2007, pp. 499-532.

⁷ Pauline ALLEN, „The Greek homiletic tradition of the feast of the Hypapante: The place of Sophronios of Jerusalem”, în: *Byzantina Mediterranea. Festschrift für Johannes Koder zum 65. Geburtstag*, K. BELKE, E. KISLINGER, A. KULZER et al. (ed.), Viena, 2007, pp. 1-12.

(Pauline Allen). Întâiul articol nu insistă pe istoricul Sărbătorii, deși punctează date importante prin contextualizarea autorului și a omiei praznicale. Următoarele două se apleacă mai în detaliu asupra lui, analizând, totodată, evoluția structurii tipiconal-îmnografice și evidențiind sensuri teologice praznicale, abordare cu care se intersectează foarte mult și obiectivele prezentei lucrări. Studiul lui P. Allen aduce lumină nu doar asupra tradiției omiletice praznicale, dar, prin intermediul ei, și asupra istoriei de prăznuire.

Mult mai numeroase s-au dovedit studiile privitoare la istoria Praznicului Întâmpinării în Apus. Fără a-și propune ca obiect de analiză Praznicul Întâmpinării, Francesca Dell'Acqua, în două dintre cele mai noi publicații ale sale (*Iconophilia. Politics, Religion, Preaching, and the Use of Images in Rome, c.680–880*, 2020 și „Byzantium beyond Byzantium. What about Greek(s) in Eighth-Century Italy?”, 2022)⁸, aduce un suflu nou asupra istoriei Sărbătorii în Occident, descoperind noi legături între cele două spații creștine și propunând ipoteze cu privire la modul adoptării din Est în Vest a Praznicului. În afară de acestea, ar mai trebui menționate alte patru titluri din literatura apuseană: „The Celebration of Candlemass in Medieval Rome”⁹ (Joseph Dyer, 2011), „The Festival of the Presentation of the Lord: its origin, structure and theology in the Byzantine and Roman rites”¹⁰ (Bert Groen, 2001), „The Origins and Development of Candlemas: A Struggle for Identity and Coherence”¹¹ (Kenneth W. Stevenson, 1983), „La festa della purificazioni in Occidente (secoli IV-VIII)”¹² (I Deug-Su, 1974). Toate aceste studii au la bază analize și abordări mai vechi, dar la fel importante¹³.

În planul secund se găsesc antologiile de natură istorico-liturgică, care consemnează succint și nu întotdeauna complet evoluția cronologică a marilor sărbători ale Bisericii și pe

⁸ Francesca DELL'ACQUA, *Iconophilia. Politics, Religion, Preaching, and the Use of Images in Rome, c.680–880*, Routledge, London&New York, 2020 și Francesca DELL'ACQUA, „Byzantium beyond Byzantium. What about Greek(s) in Eighth-Century Italy?”, în: *Global Byzantium Papers from the Fiftieth Spring Symposium of Byzantine Studies*, Leslie BRUBAKER, Rebecca DARLEY & Daniel REYNOLD (ed.), Routledge, 2022, pp. 39-58.

⁹ Joseph DYER, „The Celebration of Candlemass in Medieval Rome” în: *Music, Dance and Society: Medieval and Renaissance. Studies in Memory of Ingrid G. Brainard*, A. BUCKLEY, C.J. CYRUS (eds), Kalamazoo, MI, 2011, pp. 37-70.

¹⁰ Bert GROEN, „The Festival of the Presentation of the Lord: its origin, structure and theology in the Byzantine and Roman rites”, în: *Christian Feasts and Festivals. The Dynamics of Western Liturgy and Culture. Liturgia Condenda 12*, P. POST, G. ROUWHORST, L. VAN TONGEREN, A. SCHEER (eds), Leuven, 2001, pp. 345-381.

¹¹ Kenneth W. STEVENSON, „The Origins and Development of Candlemas: A Struggle for Identity and Coherence”, în: *Time and Community. In Honor of Thomas Julian Talley*, J. Neil ALEXANDER (ed.), Pastoral Press, Washington D.C., 1983, pp. 43-76.

¹² I DEUG-SU, „La festa della purificazioni in Occidente (secoli IV-VIII)”, în: *Un ponte fra le culture: studi medievistici di e per I Deug-Su*, C. LEONARDI, F. STELLA & P. STOPPACCI (ed.), 1974, pp. 211-284.

¹³ La acestea se mai adaugă și următoarele: E. BICKERSTETH, „John Chrysostom and the Early History of the Hipapante” în: *Orientalia Christiana Periodica* 32 (1966), pp. 53-77; E. DE MOREAU, „L'Orient et Rome dans la fête du 2 février” în: *Nouvelle Revue Théologique*, nr. 62-1 (1935), pp. 5-20; Donatien DE BRUYNE, „L'origine des processions de la Chandeleur et des Rogations a propos d'un sermon inédit” în: *Revue Bénédictine*, vol. 34 (1922), 1-4, pp. 14-26 și Antoine BAUMSTARK, „Rom oder Jerusalem? Eine Revision der Frage nach der Herkunft des Lichtmessfestes” în: *Theologie und Glaube* 1 (1909), pp. 89-105.

care le clasifică în tradiționala diadă *praznice împărătești (închinare Domnului Hristos și celorlalte Persoane ale Sfintei Treimi)* și *praznice închinare Maicii Domnului*. Cele mai reprezentative sunt: *Οι Δεσποτικές εορτές. Εισοδικό στο Δωδεκαορτο και την Ορθόδοξη Χριστολογία* (Ierotheos Vlachos, 2013), *Orthodox Feasts of Jesus Christ & the Virgin Mary Liturgical Texts With Commentary* (Hugh Wybrew, 2000), *The Incarnate God: The Feasts of Jesus Christ and the Virgin Mary* (Catherine Aslanoff, 1995), *Handbook of Christian Feasts and Customs. The Year of the Lord in Liturgy and Folklore* (Francis X. Wieser, 1952) și *L'année ecclésiastique et les fêtes des saints dans leur évolution historique* (Henri Kellner, 1910).

Obiectivele cercetării

Pe un fundal istorico-liturgic, prezenta cercetare își propune să ofere o privire în detaliu asupra acestei Sărbători în spațiul ortodox, dar cu referiri necesare cât privește începuturile ei de prăznuire și la spațiul creștin apusean. Ea urmărește trei mari obiective: întâi *reconstituirea* parcursului de serbare a Praznicului Întâmpinării Domnului, de la prima sa atestare documentară până în momentul generalizării celebrării lui, prin recapitularea informațiilor deja existente și îmbogățirea lor cu date din materiale (martori) noi; realizarea unui *portret istoric* al structurii tipiconal-immografice praznicale; în final realizarea unei *analize teologice aplicate a immografiei Sărbătorii* cu scopul dezvăluirii bogăției de sensuri și implicații ascunse. Aceste obiective nu vor putea fi însă atinse fără a zăbovi și pe teme precum: *arheologie biblică praznică* (întemeiere scripturistică a praznicului) sau *literatură patristică* (apelul la textele Părinților Bisericii privitoare la evenimentul Întâmpinării Domnului).

Aceste trei direcții principale ale cercetării se conjugă, la rândul lor, cu o altă serie de scopuri. Între acestea se numără *identificarea sensului și teologiei primare* ale Sărbătorii Întâmpinării Domnului. Elementele liturgice care au însoțit prăznuirea de-a lungul istoriei (precum lecturile biblice, psalmii, ulterior materialul poetic-religios dedicat și lecturile patristice integrate prăznuirii) vorbesc despre înțelegerile pe care Întâmpinarea Domnului le-a oglindit în conștiința Bisericii.

Un alt obiectiv este *confirmarea identității Praznicului-eveniment de etapă în lucrarea iconomică de mântuire* și, simultan, de *concentrare a acestei întregi taine în sine*. În această lumină, ne propunem să subliniem și *rolul de icoană al praznicului*, care este oglindit și oglindește, fapt care se va vădi mai ales în confruntarea dintre temeuriile vechi-testamentare și cele nou-testamentare praznicale. Aceste lucruri nu exclud *descoperirea de noi înțelesuri*

praznicale, care să fundamenteze polisemantismul pe care Sărbătoarea Întâmpinării îl cunoaște în spațiul creștin-ortodox, în special, și în cel creștin, în general, după cum punctam la început.

În final, ne dorim *deschiderea de noi direcții de cercetare și dezvoltare*. Cadrul și dimensiunile pe care le propunem prezentei cercetări sunt de natură să constituie o lucrare de bază, cu fundamente solide, dar care poate fi îmbogățită și dezvoltată ulterior, fie de autoare, fie de cei cărora Teologia Liturgică și *heortologia* li se vor descoperi drept căi de îmbogățire și personală, și academic-comunitară.

Structura lucrării

Date fiind toate cele exprimate până acum în chip de obiective, instrumente, metode și repere, lucrarea noastră se structurează în cinci capitole care acoperă aspecte esențiale în descrierea și înțelegerea Sărbătorii Întâmpinării Domnului. Astfel, *capitolul întâi* expune fundamentele biblice, întâi vechi-, apoi nou-testamentare ale actului-eveniment sărbătorit pe 2 februarie. Mergând pe firul istoriei legiuirilor date poporului evreu de Dumnezeu prin Moise, capitolul analizează cele două prescripții care motivează prezența Pruncului Hristos la Templu: cea de a închina lui Dumnezeu primul născut de parte bărbătească al unei familii în amintirea eliberării din robia Egiptenilor a poporului ales (Ieș. 13, 2 și 12) și cea de a aduce jertfă pentru curățirea femeii după naștere (Lev. 12, 2-8). Prin trimiteri constante la exegeza Părinților și scriitorilor bisericești asupra celor două cărți vetero-testamentare (Ieșirea și Leviticul), precum și asupra Evangheliei lucanice, sunt descrise în detaliu contextul istoric în care aceste legiuiri au fost predate de Moise poporului evreu, importanța respectării lor, tipurile oglindite de acestea și scopul lor. Totodată, este analizată și valoarea gestului pe care Fecioara Maria îl face aducând la Templul din Ierusalim jertfă spre curățire și răscumpărare, iar pe Pruncul Hristos spre închinare. Capitolul zăbovește și asupra chipului Dreptului Simeon, pe care îl analizează din două perspective: de personaj biblic și de mistagog creștin. Expunerea părții întâi se va sfârși prin interogarea literaturii primelor veacuri în căutarea de informații și aspecte care să completeze circumscrierea biblică a Sărbătorii.

Capitolul al doilea încadrează istoric și analizează diacronic prăznuirea liturgică a Sărbătorii. Când și unde a început să se celebreze pentru prima dată Întâmpinarea Domnului? Urmând felului în care s-au așezat și delimitat treptat după încreștinare cele două părți ale Imperiului Roman, politic, cultural și religios, această parte a lucrării tratează chestiunea în două etape, prezentând evoluția Praznicului în Răsărit, apoi în Apus, până în momentul intrării lui definitive în calendarul Bisericii. Sunt discutate în ultimul subcapitol (al treilea) două particularități ale Sărbătorii: numele și specificul procesional. Numele apusean al Sărbătorii

diferă de cel răsăritean de la începutul adoptării lui în partea de vest a Imperiului, reflectând perspective diferite de înțelegere asupra ei. Cât privește specificul procesional, el apare ca un element importat odată cu Praznicul din Est în Vest. Dacă însă în mediul de proveniență el dispare în câteva secole, nefiind o trăsătură definitorie, ci una mai degrabă contextuală, în Roma – și de acolo, în tot spațiul occidental – el va deveni una dintre caracteristicile Praznicului.

Al treilea și al patrulea capitol formează – de fond – o unitate de cercetare care are ca principal obiectiv expunerea dezvoltării tipicului și imnografiei Sărbătorii. Simultan, însă, ele prezintă și câte un specific în parte, ceea ce a întemeiat o atare împărțire a lor. Formal, partea a treia tratează despre istoria rânduiei tipiconal-imnografice de la începutul celebrării Întâmpinării Domnului și până în secolul premergător apariției primelor cărți de cult tipărite (secolul al XV-lea) și, prin aceasta, al oficializării și generalizării unei variante la nivelul materialului poetico-praznic. De fond, perioada aceasta primar-medievală, de-a lungul a unsprezece secole, se poate studia individual, dat fiind că ea marchează cristalizarea celei mai mari părți a rânduiei Sărbătorii, atât tipiconal, cât și imnografic, identificabile în proporție de 90% cu cea din prezent. Cel de-al patrulea capitol acoperă perioada secolelor al XVI-lea – al XXI-lea. La rândul ei, aceasta a fost împărțită în alte două subcapitole: analiza secolelor al XVI-lea – al XIX-lea, de-a lungul cărora Praznicul se specifică și mai mult prin elemente tipiconal-imnografice noi, și cea a secolelor al XX-lea – al XXI-lea, considerată drept *contemporaneitate*. În cadrul acesteia am operat o analiză sincronică a tipicului și a imnografiei praznicale a tuturor celor nouă zile de celebrare, precum și a perioadei de înainte-prăznuire din luna ianuarie în trei spații liturgice de referință: românesc, grecesc (cu referiri și la o rânduială aghiorită specială) și rusesc.

Capitolul al cincilea al tezei se apleacă în modul cel mai concret asupra textelor liturgice dedicate Praznicului, pentru cadrul și instrumentele stabilite. Făcând recurs permanent la texte patristice (cu precădere la omiliile praznicale), capitolul abordează imnografia din trei perspective: a temeiurilor doctrinare reflectate, a aspectelor de teologie liturgică și a înțelesurilor mistagogice, precum și a elementelor și reperelor de spiritualitate liturgică. Textele imnografice reflectă teologia Praznicul în forme sintetice. Ele tâlcuiesc adevăruri de credință pe care se întemeiază Sărbătoarea, ca, de pildă, deoființimea Fiului cu Tatăl sau caracterul universal al lucrării de mântuire a lui Hristos. Din punct de vedere liturgic-sacramental, analiza relevă, între altele, cromatica prefigurativ-euharistică a actului-eveniment praznic; iar dintre înțelesurile de factură spiritual-ascetică putem puncta centralitatea vederii lui Dumnezeu între înțelesurile fundamentale ale Sărbătorii.

Lucrarea cuprinde la final și o serie de *anexe* care ilustrează, când sintetic, când detaliat, aspecte ale evoluției prăznuirii și structurii tipiconal-immografice ale Sărbătorii Întâmpinării Domnului.

Concluzii

1. Întâmpinarea Domnului este, în esența sa, un *praznic întemeiat biblic*. După cum am văzut, a fost prefigurat de rânduiele ale Legii vechi și de experiențe ale Dreptilor Vechiului Testament, atât în aspectul lui formal, cât și de fond. Acest lucru dovedește caracterul pregător și *hristologic* al întregului parcurs istoric al poporului evreu, ritmat de Lege și de Profeți. Însă *icoanele vechi-testamentare ale Praznicului* sunt cu atât mai interesante în logica lor de funcționare și de identificare cu Praznicul Întâmpinării, cu cât *reflectă mistagologic aceeași realitate teologică la care trimit și Praznicul*. De pildă, întâi-născuții sancționați de Lege a aparține lui Dumnezeu și, de aceea, a-I fi afierosiți, au trimis la Pruncul Hristos. Mai mult, cuvintele Legii prin care Dumnezeu identifica pe cei reclamați (i.e. „cei care deschid pântecele”, Ieș. 13, 2) se împlinesc în cea mai pură concretete în Hristos. La rândul Său, Mântuitorul, ca Cel Care întrupează desăvârșit însușirea aceasta în toate ipostazele ei (din Tatăl ca Dumnezeu, din Maica ca Om, mai înainte de toată zidirea, întâiul din morți), Se face și singurul întâi-născut care deschide pântecele firii omenești fără o alteritate necesară și prin care trece lăsând-o fecioară, adică nepătată de păcat. Hristos, adică, va trăi fără a cunoaște păcatul, fără a ceda ispitei. Către o astfel de viață Se aduce în Templu Tatălui, arvunindu-se spre mântuirea omului.

În aceeași logică se pot citi și celelalte două perechi pe care le face Sărbătoarea Întâmpinării Domnului cu imaginile vechi-testamentare care o prefigurează. Acest lucru arată *caracterul de icoană al Praznicului* însuși, de a prefigura și confirma simultan, într-un mod cât se poate de autoritar și autentic, taina iconomiei mântuitoare împlinită de Hristos. Altfel spus, *Întâmpinarea Domnului este un praznic-icoană: este iconizat și iconizează*.

2. *Sărbătoarea analizată are origine ierusalimiteană, având ca perioadă de început al prăznuirii secolul al IV-lea*. Ea a fost curând preluată și de Constantinopol (secolele al V-lea – al VI-lea), și de celelalte comunități creștine din Răsărit (secolele al IV-lea – al VI-lea), apoi de Roma (secolul al VII-lea), unde a ajuns cu influențe din ambele zone-reper ale Răsăritului, dar mai puternic constantinopolitane. Ea a fost prăznuită de la început în regim stațional, ca toate marile praznice, atât în Est, cât și în Vest. Forma pe care a avut-o și a dezvoltat-o în Apus în cea mai mare parte a istoriei este tributară acestui tip de celebrare liturgică, cât și specificului imprimat Sărbătorii de capitala Bizanțului. Astfel, ea a trecut în Roma împreună cu caracterul

procesional, care a dobândit o amploare și simbolistică mult mai puternice decât au avut în Constantinopol. Și cromatică mariană bizantină a fost generos receptată și prolific perpetuată, rezultând într-un nume specific spațiului romano-catolic.

Întâmpinarea Domnului a fost de la început sărbătorită cu solemnitate, după cum consemnează Egeria în *Jurnal*, asemănând atmosfera aghiopolită a Praznicului cu cea de la Paști, fapt întemeiat pe o exegeză hristologic-soteriologică, de înainte-recapitulare a întregii lucrări de mântuire a lui Hristos¹⁴. În Constantinopol, Întâmpinarea s-a rânduiește spre solemnă pomenire a Maicii Domnului în temeiul credinței în intervenția Ei minunată pentru încetarea unor calamități petrecute în preajma datei de 2 februarie în secolul al VI-lea. Vorbim, prin urmare, despre un *praznic multilateral, complex în sensuri și nuanțe, fapt reflectat de specificul celebrării în fiecare dintre cele trei mari cetăți creștine*.

3. *Sărbătoarea Întâmpinării Domnului este un praznic de cromatică dublă, cu efecte vizibile asupra rânduiei sale*. Astfel, el este considerat al Maicii Domnului, lucru reflectat la nivelul tipicului și al tratamentului său în cadrul anului liturgic în caz de suprapunere cu ziua Duminicii, dar este profund hristologic și soteriologic din punctul de vedere al conținutului imnografiei. Pentru a susține aceasta a treia principală concluzie, vom detalia câteva aspecte din evoluția rânduiei praznicale.

Datele istorice indică faptul că, în vremea primei atestări oficiale, Întâmpinarea Domnului se prăznuia cu săvârșirea tuturor Laudelor zilei cunoscute Bisericii Ierusalimului secolului al IV-lea (oficiul vesperal, al Ceasurilor și matinal, urmate de sinaxa liturgică). Cu toate acestea, singurul element de identitate consemnat de Egeria este pericopa evanghelică, aceeași cu cea de astăzi, care evocă prezentarea la Templu a Maicii Domnului și a Pruncului Hristos împreună cu Dreptul Iosif și întâlnirea acestora cu Sfinții Simeon și Ana. Un martor din secolul următor ne face cunoscută prima pericopă apostolică și stihurile psalmice care o încadrează (Ps. 97, 3b/ Gal. 3, 24-29/ Ps. 95, 1-2b). Astfel, primele înțelesuri reținute de conștiința Bisericii sunt de structură mesianică și se referă la apropierea mântuirii omului prin arătarea lui Hristos, descoperirea caracterului universal al lucrării Sale iconomic-soteriologice, precum și rolul de călăuză al Legii vechi către Hristos (Gal. 3, 24).

Secolele următoare (al V-lea – al XI-lea) marchează atât integrarea de lecturi veterotestamentare în cadrul prăznuirii, cât și apariția materialului imnografic. Cele mai vechi piese praznicale non-biblice sunt stihira Sf. Andrei Criteanul „Astăzi sfințita Maică...”, stihurile Sf.

¹⁴ Michel AUBINEAU, „Les homélies festales d'Hésychius de Jérusalem...” (Vol. I), Omilia 1, 1, p. 24: „Ἡ μὲν ἑορτὴ λέγεται καθαρσίων, ἦν οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι ἑορτῶν εἰπὼν ἑορτήν, σαββάτων σάββατον, ἁγίων ἁγίων προσαγορεύσας...”.

Cuv. Cosma Monahul de la Stihovna Vecerniei mari și Canonul acestuia la Praznic (glas III, Irmos: „Pământul cel roditor de adâncime”), intrate în uz imediat după scrierea lor. Această perioadă marchează și începutul întrepătrunderii perspectivei primare ierusalimitene cu cea constantinopolitană ulterioară asupra Praznicului, reflectate și în rânduială și care, finalmente, vor contura profilul contemporan al Sărbătorii Întâmpinării Domnului. Astfel, primul detaliu de cromatică constantinopolitan-mariană care pătrunde în rânduială este Ps. 44, psalm considerat a oglindi profetic în a doua sa parte chipul Maicii Domnului, „Împărăteasa în haină aurită și prea înfrumusețată” (v. 11). *Leționarul georgian* (Marele Leționar al Bisericii Ierusalimului) introduce versete ale acestuia atât la Vecernie, cât și la Liturghie. O altă referință theomitoricală se face prin cel de-al treilea text al proto-paremiilor Întâmpinării, Is. 19, 1-4, care trimite la imaginea Fecioarei – „nor ușor” – pe brațele căreia se arată Domnului în Templu.

O etapă intermediară în istoria dinamicii rânduiei Praznicului o reprezintă secolele al XI-lea – al XII-lea. Din această perioadă datează Tipicul studit al Mănăstirii Maicii Domnului Everghetis, care cuprinde un canon imnografic complet al zilelor de prăznuire a Întâmpinării la acel moment, i.e. 1-3 februarie, marcând și îmbogățirea rânduiei cu Înainte-prăznuirea. El preia și varianta catedral-constantinopolitană a pericopei apostolice, cea care va rămâne până astăzi (Evr. 7, 7-17). Tratând despre noua preoție a lui Hristos, textul Apostolului se împletește armonios cu materialul imnografic care forjează asupra identificării Fiului Fecioarei cu Logosul veșnic al Tatălui. Seria paremiilor everghetide este și mai interesantă: fiecare dintre cele trei texte trimite contextualizat la chipurile central-praznicale: Dreptul Simeon în îmbrășisarea Cuvântului întrupat (Is. 6,1ff), Maica Domnului ca ușă nedeschisă (Iez. 43, 27ff) și Pruncul Hristos ca Cel mai Întâi-născut decât toată zidirea (Înț. Sol. 8, 2ff), reflectând o perspectivă complexă asupra Întâmpinării. Se înmulțesc însă, simultan și elementele theomitoricale, în cea mai mare parte preluate din Tipiconul Marii Biserici. Este vorba despre structura *Pentru rugăciunile Născătoarei* indicat ca stih-refren în cadrul Antifonului I de la Liturghie, de stihurile ante-Apostol (Lc. 1, 46-47 și 48) și de chinonicul *Paharul mântuirii* (Ps. 115, 4).

Din secolul al XIV-lea datează cea mai veche variantă de rânduială asemănătoare celei din prezent, după cum o dovedește Mineiul manuscris pe Februarie-Martie de la Mănăstirea aghiorită Caracalu. Acum perioada de prăznuire atinge formula completă, iar materialul imnografic se identifică în proporție de 90% cu cel din prezent pentru toate cele nouă zile. Între elementele de noutate pe care le remarcăm începând cu acest moment se numără rânduiala Vecerniei mici și a Litiei. Mineiul mai marchează și evoluția Paremiilor. Făcând ecou celei

everghetine, formula aghiorită de secol XIV se apropie gradual de cea din rânduiala contemporană, accentuând nuanța domnească a Sărbătorii.

Perioada secolelor al XVI-lea – al XIX-lea este cea în care Praznicul se specifică cel mai simțit ca mariologic, dar și cea în care dobândește noi elemente de rânduială. Astfel, apar *Mărimurile* – structura-parte a Polieleului în tradiția româno-slavă, apoi vede lumina echivalentul lor grecesc – structura „Cuvânt bun”, adoptată drept Polieleu la toate Sărbătorile Maicii Domnului, care se integrează și în Utrenia Întâmpinării; se definitivează structura Cântării a noua a Canonului praznical, cu rol de înlocuitor al rânduiei imnului *Ceea ce ești mai cinstită*; apar Antifoanele praznicale și se stabilește înlocuirea și în cadrul Liturghiei a imnului *Cuvine-se cu adevărat* cu Irmosul Cântării a noua a Canonului Sărbătorii.

Fiind la confluența celorlalte două tradiții principale (i.e. slavo-rusească și bizantin-grecescă) și inspirându-se din ambele în transcrierea și editarea cărților de cult, precum și în aspecte de rânduială, tradiția liturgică românească a acumulat cel puțin două elemente în dublet și în ceea ce privește structura tipiconal-ihnografică a Întâmpinării. Unul dintre ele a fost de curând sesizat și soluționat: este vorba despre formula Cântării a noua a Canonului praznical. Celălalt element, mai exact formula Polieleului, așteaptă încă luare de act și clarificare. Astfel, Tipicul românesc sinodal indică spre executare Polieleul „Cuvânt bun”, urmat de *Mărimurile* Praznicului, o îmbinare între materialul grecesc și cel slavo-rusesc. Indicarea executării lor împreună nu găsește fundamentare nici istorică, nici liturgică, rezultând într-un pleonasm de rânduială.

Privită sincron în cadrul celor trei mari tradiții la care ne-am referit, prăznuirea Întâmpinării Domnului nu cunoaște mari diferențe, cele existente marcând specificul fiecărui spațiu liturgic. Astfel, am notat subtile discrepanțe în privința opțiunilor ihnografice (în speță în ceea ce privește Canonul Înainte-prăznuirii și unele stihiri ale zilelor de după-prăznuire), apoi în privința enarxei liturgice (unde Biserica rusă urmează cu strictețe Tipiconului monahal savait, indicând Psalmii tipici și Fericirile, în timp ce grecii și românii, în duhul rânduiei catedrale, vechi-constantinopolitane, indică Antifoane praznicale). Cea mai interesantă și consistentă deosebire între cele trei tradiții o constituie rânduiala Polieleului, după cum am consemnat anterior.

Astfel, date fiind structura tipiconal-ihnografică și istoria prăznuirii ei, Sărbătoarea Întâmpinării Domnului are astăzi statutul unui *praznic de categorie mijlocie, beneficiind de același tratament liturgic precum Praznicele Macii Domnului*. Prin urmare, deși numărat între

sărbătorile împărătești propriu-zise¹⁵ în temeiul teologiei sale hristologic-soteriologice, argumentate de imnografie și omiliile patristice, în caz de suprapunere cu Duminica ea nu are întâietate în rândul ei, ci cedează primatul slujbei Învierii. În cazul suprapunerii cu o Duminică a Triodului, slujba Învierii continuă să aibă întâietate, cea a Praznicului primind și cedând constant poziția secundă slujbei Duminicii Triodului. Pe de altă parte, slujba Praznicului se va pune mereu singură în cazul în care va cădea într-una dintre zilele de rând ale Triodului.

4. Finalmente, cercetarea a pus în lumină *caracterul exegetic al textelor imnografice praznicale*. Analiza aplicată imnografiei Sărbătorii s-a dovedit a fi o *exegeză a exegezei*. Altfel spus, într-un mod concentrat, dar totodată adânc, uzând de numeroase imagini și procedee stilistice și coroborând sensuri reflectate de textele vechi-testamentare conectate de tradiția liturgică cu Praznicul, Sfinții Autori ai materialului poetic praznic au tâlcuit doxologic taina și semnificația prezentării la Templu a Domnului. La prima vedere o simplă împlinire a unui ritual din Lege, actul-eveniment adună laolaltă învățături ce pot fi privite din trei perspective: dogmatică, liturgică și spirituală.

Sunt trei principale teme de natură dogmatică asupra cărora insistă Imnografia: *adevărul întrupării Fiului lui Dumnezeu, identitatea mesianică a Pruncului din Templu și confirmarea împlinirii lucrării de mântuire*, din care decurg celelalte înțelesuri și expresii ale adevărilor de credință. Ele demonstrează că *Praznicul Întâmpinării Domnului relevă simultan și de taina întrupării, și de cea a Pătimirii, morții și Învierii. Concentrând în sine și începutul, și sfârșitul economiei de mântuire, ea se arată ca o punte - și ca fond, și ca formă - între cele două cicluri liturgice ale anului bisericesc: cel al Nașterii și cel Pascal*.

Sărbătoarea Întâmpinării se poate citi și din punct de vedere liturgico-sacramental, al întâlnirii omului cu Dumnezeu în sfințenia și taina ei, conform Sfinților Imnografi. Textele lor reflectă două cromatici principale ale actului-eveniment praznic: una *pre-liturgică* și una euharistică. Pe de o parte, în același fel în care Proscomidia precedă și pregătește Liturgia euharistică, în același fel și Hristos Prunc Se aduce în Templu Tatălui spre afierosire ca *dar* și *jertfă* (1 La, 2). Pe de altă parte, întâlnirea Domnului cu Sfântul Simeon și primirea Lui în brațe, evocată de Imnograf drept anti-tip al atingerii cărbunelui de buzele Profetului Isaia (2 StihVM, 2 și 2 C5), are valențe euharistice. Ea se înțelege ca anticipare a unirii omului cu Hristos în Taina Sfintei Împărtășiri. Roadele acesteia sunt prefigurate de darurile primite de Dreptul Simeon în urma vederii și îmbrățișării Mântuitorului: luminare spre cunoaștere, curăție și Viață

¹⁵ Pr. Prof. Ene BRANIȘTE, *Liturgică generală, cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină (I)*, Ed. a III-a, revizuită și completată de Pr. Prof. Dr. Nicolae NECULA, Ed. Basilica, București, 2015, pp. 235-236.

veșnică (2 Lit, 1). Astfel înțelegând-o, Sărbătoarea Întâmpinării Domnului se face, ea însăși, *tip al tuturor sărbătorilor încununare de îmbrățișarea euharistică liturgică, act personal și comunitar cu finalitate și perspectivă în Viața veșnică.*

Din punct de vedere spiritual, vederea și cunoașterea lui Dumnezeu sunt cele două teme pe care le reflectă textele imnografiei praznicale. În această perspectivă, Dreptii Simeon și Ana, ca principalii beneficiari ai acestor daruri, pot fi considerați modele care învață – prin viața lor – calea către *theoria dumnezeiască*. Ea este, mai întâi de toate, dar al Duhului Sfânt. Mai mult, referirea constantă la gestul îmbrățișării, cât și termenii prin care este el numit îl descoperă ca având și înțelesul primirii-așezării lui Dumnezeu în casa inimii, într-o unire mistică a omului cu Ziditorul Său (1 Condac). În același timp, inima se înțelege drept cel mai de preț loc de sălășluire a lui Dumnezeu în om. Scopul însuși al iconomiei întrupării, în care se înscrie și Întâmpinarea în Templu, a fost și este, într-o altă exprimare, *recăștigarea tronului inimii omului, ca spațiu jefuit și robit odinioară de răutatea diavolului.*

În lumina celor expuse, conchidem că, în afara specificului exegetic, *imnografia poate fi privită și ca discurs dogmatic, și ca învățătură ascetico-mistică, și ca expresie a adevărilor sacramental-liturgice*, păstrând proporțiile și specificul aferente. La rândul lor, aceste funcții conferă textului imnografic un *character catehetic*. El devine o altfel de cateheză, care, împreună cu celelalte elemente liturgice (*haina muzicală a textelor, icoana praznică, frescele și iconostasul bisericii, textele evanghelice și predica*), într-o perspectivă globală și intermedială¹⁶, lucrează la eficientizarea întregii taine a Praznicului în cadrul comunității eclesiale.

5. Cercetarea efectuată nu a epuizat toate sursele și direcțiile de analiză; mai mult decât atât, ea a adus la lumină *noi perspective și posibilități de explorare* atât în ceea ce privește istoria, cât și imnografia Sărbătorii Întâmpinării Domnului.

Astfel, martorii istorici din spațiul slav, ori din altele, precum cel georgian, nu au fost consultați decât tangențial. Tabloul evoluției tipiconal-imnografice ar avea cu siguranță de beneficiat de pe urma analizei cărților de cult și a tipicoanelor slavo-rusești, precum și a celor georgiene, care au păstrat elemente de conținut absente astăzi din spațiile românesc și grecesc (ca, de pildă, a valorosului Tropologhion ierusalimitean în traducerea georgiană, ediția E. Metreveli 1980). În aceeași perspectivă, și cărțile de cult din spațiul românesc pot fi cercetate

¹⁶ Jerom. Damaskin (Jaakko) H. OLKINOURA propune o atare abordare a imnografiei Praznicului Intrării în Biserică a Maicii Domnului, analizând-o nu doar din perspectivă textuală, ci și în relație cu celelalte „forme” liturgice cu care relaționează: Jaakko H. OLKINOURA, *Byzantine Hymnography for the Feast of the Entrance of the Theotokos. An intermedial approach. Doctoral Dissertation*, Studia Patristica Fennica 4, 2015, pp. 19-22 și, de altfel, întregul studiu.

într-o manieră mai extinsă – și cantitativ, și calitativ, în lumina caracterului lor sincretic (al îmbinării celor două tradiții liturgice, grecească și românească). Aceasta ar rezulta în redescoperirea și identificarea – cel puțin – a unor piese imnografice praznicale a căror paternitate s-a pierdut în timp.

O abordare mai aprofundată se poate face și istoriei Antifoanelor liturgice ale Întâmpinării, material de dată recentă, atât în varianta lor grecească (secolul al XIX-lea), cât și românească (secolul al XXI-lea). S-ar putea astfel face lumină asupra temeiului diferenței dintre stihurile psalmice din cele două tradiții. Aceeași analiză se poate face și în privința stihurilor-pripeale/ megalinariilor („Nu pricep, Curată”) din cadrul Cântării a noua a Canonului Întâmpinării, care cunoaște variante în funcție de tradiție. Totodată, ar fi utilă și o analiză filologic-diacronică a termenului liturgic *pripeală*, încărcat de polisemnatism în tradiția românească.

Cât privește imnografia Întâmpinării Domnului, ea ar mai putea fi explorată în felul original și inspirat propus de Dr. Ierom. Damaskin Olkionoura¹⁷. El a făcut o exegeză a textelor poetico-liturgice ale Sărbătorii Intrării în Biserică a Maicii Domnului înțelese în relație cu alte trei mari componente de cult praznicale co-funcționale: cea a corpusului omiletic, a muzicii bizantine și a iconografiei. Altfel spus, s-ar putea cerceta în ce măsură este reprezentativ pentru praznic, de exemplu, glasul al III-lea în care a compus Sfântul Cosma Canonul Întâmpinării, sau glasul al VII-lea varis al idiomelelor aceluiasi; sau care este logica alegerii unor podobii pentru anumite stihiri ale Praznicului¹⁸? Sau dacă și cum s-au influențat reciproc corpusul imnografic cu cel omiletic; ori dacă și cum oglindește imnografia reprezentările iconografice praznicale, în cadrul cărora Dreptul Simeon cunoaște cele mai multe variații de ilustrare.

O înțelegere sporită a însemnătății Praznicului ar reieși și din studierea locului acestuia în cadrul anului eclesial. Am punctat pe scurt, în cadrul capitolului al IV-lea, cum se îmbină spațiul temporal liturgic al Întâmpinării cu celelalte perioade liturgice. Dar o cercetare a temei și în lumina istoriei anului bisericesc, a ciclurilor sale liturgice și a valorii timpului liturgic, în care să se descifreze și noima numărului 40 repetat de-a lungul anului, ar aduce, fără îndoială, noi lumini de înțelegere asupra tainei Sărbătorii.

În cele din urmă propunem și o revizuire a textelor imnografice ale Praznicului din Minei, care nu sunt consecvente în traducere. Am consemnat mai multe variante românești

¹⁷ A se vedea nota precedentă.

¹⁸ O analiză asupra sensului podobiilor și a legăturii dintre praznice pe care o reflectă a făcut și (pe atunci) Arhid. Job GETCHA, „L'utilisation des automèles en tant que lien entre mes différents fêtes de l'économie du salut dans le rite byzantin” în *L'Hymnographie. Conférences Saint-Serge XLVIe Semaine d'Etudes Liturgiques, Paris, 29 Juin – 2 Juillet 1999*, ed. A.M. TRIACCA et A. PISTOIA, C.L.V. – Edizioni Liturgiche, Roma, 2000, pp. 201-213.

pentru aceeași stihiră grecească. Inconsistența nu se limitează doar la o reluare reformulată, ci și la inexactitate în traducere, ceea ce poate indica o revizuire a textelor de la o ediție la alta fără consultarea în amănunt a originalului grecesc. Consecința imediată și cea mai importantă este privarea de sensul original și adevărat al valorosului material iconografic. Notăm drept singur exemplu – poate și cel mai ilustrator – prima jumătate a unei sedelne în glasul I, parte a iconografiei zilelor 1 și 3 februarie: „A vieții comoară și a tuturor Viață, Prunc sub Lege venit-ai în lume pentru minune...”/ „Vistierul veacurilor, Viața tuturor, pentru mine făcându-Te prunc, sub Lege Te-ai supus...”, două variante pentru același text: „Θησαυρὸς τῶν αἰώνων, ἡ ζωὴ τῶν ἀπάντων, δι' ἐμὲ νηπιάσας, ὑπὸ νόμον ἐγένου...”.

Date fiind toate cele expuse, Întâmpinarea Domnului se descoperă drept un Praznic a cărui valoare se întemeiază și pe vechimea lui, dar mai ales pe însemnătatea faptului prăznuit, care poate fi înțeles și exprimat în mod concentrat ca *întâlnirea dintre Dumnezeu și om*. Ca un fir roșu, aceasta îi străbate de la un capăt la altul conținutul, reprezentând totodată și finalitatea ontologică a omului, pe care acesta este invitat să o reafirme și să o reasume personal prin fiecare celebrare liturgico-sacramentală.